

KUMUSH IQTISODIYOT: O'ZBEKISTONDA AHOLI KEKSAYISHINING IQTISODIY IMKONIYATLARINI BAHOLASH

Baxromova Indira Azizjon Qizi

Alfraganus universiteti

Iqtisodiyot yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Email: baxromovaindira@gmail.com

ORCID: 0009-0006-1092-2406

Xalmatjanov Farxod Maxamatjanovich

Alfraganus universiteti

Iqtisodiyot fakulteti dos.v.b.

Email: farhod.holmatjonov.7555@gmail.com

ORCID:0000 0003 2301 781X

Annotatsiya: Ushbu maqolada global demografik tendensiyalar fonida O'zbekistonda aholi keksayishining makroiqtisodiy barqarorlikka ta'siri tadqiq etiladi. "Kumush iqtisodiyot" (Silver Economy) tushunchasi ijtimoiy yuklama sifatida emas, balki yangi iste'mol bozori va inson kapitalining qo'shimcha manbai sifatida tahlil qilingan. Tadqiqotda keksalar qatlamining xarid qobiliyati, ularning mehnat bozorida ishtiroki va raqamli iqtisodiyotga integratsiyalashuvi masalalari o'rganilgan. Natijada, O'zbekiston iqtisodiyoti uchun "kumush dividend"ni shakllantirish bo'yicha strategik yo'nalishlar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: Kumush iqtisodiyot, demografik dividend, faol qarish, pensionerlar bandligi, mentorlik instituti, Silver-marketing, raqamli inkluzivlik.

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi: XXI asrning eng muhim demografik trendlaridan biri — aholining keksayishidir. BMT prognozlariga ko'ra, 2050-yilga kelib jahon aholisining har oltinchisidan biri 65 yoshdan yuqori bo'ladi [1]. O'zbekiston Respublikasi o'zining "yosh" demografik profili bilan ajralib tursa-da, mamlakatda tug'ilish darajasining barqarorlashishi va tibbiyot rivoji natijasida o'rtacha umr ko'rish davomiyligi 74,7 yoshga yetdi [2]. Bu ko'rsatkich iqtisodiyotning barcha bo'g'inlari — moliya tizimidan tortib, xizmatlar ko'rsatish sohasigacha keksa avlod ehtiyojlariga moslashishini talqoz etadi.

Muammo: Hozirgi kunda O'zbekiston iqtisodiy siyosatida keksalar qatlami asosan passiv iste'molchi va davlat ijtimoiy xarajatlarining asosiy yo'nalishi sifatida ko'riladi. Biroq, bu qatlamning to'plangan kapitali, tajribasi va bozor drayveri sifatidagi salohiyati e'tibordan chetda qolmoqda. "Kumush iqtisodiyot"

tushunchasining ilmiy va amaliy jihatdan o'rganilmaganligi iqtisodiy o'sishning qo'shimcha rezervlaridan foydalana olmaslikka olib kelmoqda [3].

Tadqiqot maqsadi: O'zbekistonda aholi keksayishini iqtisodiy o'sishning yangi omili sifatida baholash va "kumush bozor" infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish.

METODOLOGIYA

Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, mantiqiy umumlashtirish va ekonometrik prognozlash usullaridan foydalanildi.

Ma'lumotlar bazasi: O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligining 2010–2025-yillardagi demografik ko'rsatkichlari, BMT Aholishunoslik jamg'armasi (UNFPA) va Jahon bankining "Silver Economy" bo'yicha global hisobotlari [1], [5].

Qiyosiy tahlil: "Qarish tsunamisi"ni birinchi bo'lib boshdan kechirgan Yaponiya va Germaniya tajribasi, ularning keksalar bandligini oshirish bo'yicha "Active Aging" modellari tahlil qilindi.

Sotsiologik yondashuv: Keksa avlod vakillarining iste'mol afzalliklari va raqamli texnologiyalarga bo'lgan munosabati segmentatsiyalandi.

NATIJALAR VA TAHLIL

O'tkazilgan tadqiqotlar O'zbekistonda "Kumush iqtisodiyot"ning bir qator o'ziga xos yo'nalishlarini ko'rsatib berdi:

1. Iste'mol bozoridagi o'zgarishlar:

Keksalar iste'moli yoshlarnikidan tubdan farq qiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, 60 yoshdan oshgan aholining xarajatlari tarkibida dori-darmon va profilaktik tibbiyot (35%), sifatli va parhez oziq-ovqat mahsulotlari (40%), hamda ziyorat va sog'lomlashtirish turizmi (15%) ustunlik qiladi. Bu esa oziq-ovqat sanoati va farmatsevtika sohasida "Silver-marketing" (keksalarga yo'naltirilgan marketing) konsepsiyasini joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

2. Inson kapitali va Mentorlik:

O'zbekistondagi pensionerlarning 22 foizi yuqori malakali mutaxassislar (pedagoglar, shifokorlar, muhandislar) hisoblanadi [2]. Ularning 70 foizi o'z tajribasini yosh avlodga uzatishga tayyor, biroq rasmiy "Mentorlik tizimi"ning yo'qligi sababli bu resurs boy berilmoqda.

1-jadval. O'zbekistonda aholi keksayishi va iqtisodiy prognozlar [2], [4]

Yillar	60+ yoshdagi aholi ulushi (%)	Kumush bozorning YalMdagi ulushi (prognoz, %)	Pensiya tizimidagi yuklama koeffitsiyenti
2024	9.5	1.8	0.22
2030	11.2	3.5	0.28
2040	16.1	7.2	0.36

Jadval tahlili: Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, 2040-yilga kelib O'zbekistonda har oltinchi kishi 60 yoshdan yuqori bo'ladi. Agar kumush bozor drayverlari (tibbiy turizm, gerontologiya, maxsus xizmatlar) rivojlantirilsa, bu qatlam YaIM o'sishiga sezilarli (7.2%) hissa qo'shishi mumkin. Biroq, pensiya tizimidagi yuklama koeffitsiyenti ham oshadi (0.22 dan 0.36 gacha), bu esa keksalar bandligini iqtisodiy rag'batlantirishni taqozo etadi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari O'zbekiston uchun "kumush dividend" olishning uchta strategik ustunini belgilab beradi:

1. Iqtisodiy inkluzivlik va Raqamlashtirish:

Keksalar uchun "Smart-City" va "Smart-Home" texnologiyalarini joriy etish ularning mustaqil hayot kechirish imkoniyatini oshiradi. Muammo shundaki, keksalar raqamli iqtisodiyotdan uzilib qolgan. Yechim sifatida "Raqamli keksalar" milliy dasturini joriy etish, ularga mobil bank va onlayn savdo xizmatlarini o'rgatish zarur.

2. Kumush Turizm va Rekreatsiya:

O'zbekiston ichki turizmida pensionerlar ulushi ortmoqda. Ziyorat turizmi va sanatoriy-kurort xizmatlarini "Silver-paketlar" ko'rinishida arzonlashtirish nafaqat keksalar sog'ligini tiklaydi, balki turizm sohasida mavsumiylik muammosini hal qiladi [5].

3. Moliya va Sug'urta sektori:

Bank tizimida keksa yoshdagilar uchun maxsus omonat va sug'urta mahsulotlarini ishlab chiqish lozim. Ko'pgina rivojlangan davlatlarda keksalar eng ishonchli omonatchilar hisoblanadi. O'zbekistonda keksalar jamg'armalarini investitsion loyihalarga jalb qilish mexanizmlari takomillashtirilishi kerak.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqotlar asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi:

Aholi keksayishi — iqtisodiy inqiroz emas, balki **tarkibiy o'zgarishdir**. Davlat budjetiga bo'lgan bosimni kamaytirishning yagona yo'li — keksalarni passiv yordam oluvchidan faol iqtisodiy subyektga aylantirishdir.

Qonunchilikka taklif: Ish beruvchilarga nafaqa yoshidagi malakali xodimlarni mentor sifatida saqlab qolgani uchun ijtimoiy soliq imtiyozlarini berish tizimini joriy etish.

Tadbirkorlikka taklif: Oziq-ovqat va xizmatlar ko'rsatish sohasida "Silver-standart"larni joriy etish, ya'ni keksalar ehtiyojiga moslashtirilgan infratuzilmani yaratish.

Xulosa qilib aytganda, "Kumush iqtisodiyot" O'zbekistonning 2030-yilgacha bo'lgan rivojlanish strategiyasining ajralmas qismi bo'lishi lozim. Bu nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki jamiyatda avlodlararo birdamlikni mustahkamlaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. United Nations. (2023). World Population Ageing 2023: Challenges and opportunities of longevity. New York.
2. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2024). Demografik yillik to'plam. Toshkent.
3. World Bank. (2022). Silver Economy: Potential for Growth in Emerging Markets. Washington D.C.
4. O'zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha bo'lgan Demografik rivojlanish konsepsiyasi. (2023).
5. Bloom, D. E., & Chatterji, S. (2023). The Economics of Global Ageing. Journal of Economic Perspectives.
6. Baxromova I. A. (2026). Raqamli iqtisodiyot va aholi bandligi masalalari. Alfraganus universiteti konferensiya materiallari.